

І. Я. Вдовичин
доктор політичних наук,
професор кафедри теорії держави і права
Львівської комерційної академії

ПЕРСПЕКТИВИ ЗАСТОСУВАННЯ ГЕРМЕНЕВТИЧНОГО ПІДХОДУ ДЛЯ ДОСЛІДЖЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

Актуальність теми дослідження. Важливість вивчення української політичної думки міжвоєнного періоду обумовлюється радикальною постановкою її проблем, які не мають однозначного прочитання. Об'єктивне наукове дослідження вимагає постійного переосмислення як контексту тогочасної історичної реальності із застосуванням широкого спектру методів, так і завдань, що постають у процесі новітнього державотворення.

Аналіз останніх досліджень. Зрозуміло, що така важлива проблема не могла перебувати поза увагою дослідників [6; 7; 8; 9; 13; 14; 15; 19; 20; 21], і очевидно, що перелік праць можна суттєво збільшити. Однак вони не повною мірою розкривають поставлену нами проблему. Це обумовлює потребу сучасного аналізу застосування герменевтичного методу для дослідження української політичної думки в умовах сьогодення, що дозволяє оцінити багато проблем по-новому. Слушною є думка, що дослідженню методологічних проблем у їх світоглядному й загальнофілософському значенні традиційно приділялася значна увага. У сучасній літературі ця проблема також представлена досить яскраво та різноманітно. На жаль, цього не можна сказати про розробку методологічних проблем власне політичної думки міжвоєнного періоду, багато проблем досліджуються під впливом ідеологічних штампів минулого.

Мета статті. Українська політична думка першої половини ХХ століття викликає надзвичайно гостру полеміку, діаметрально протилежні оцінки. Одним із шляхів її зваженого прочитання, на нашу думку, є використання герменевтичного підходу. Постає завдання розкриття дійсного змісту її світоглядних ідей, а також того, якою мірою вони співвідносяться із сучасними концептами забезпечення прав і свобод людини.

Виклад основного матеріалу. З давньогрецької термін «герменевтика» перекладається як роз'яснення, тлумачення, і під ним розуміється мистецтво та теорія тлумачення текстів. Найчастіше предметом дослідження виступає текст, його розуміння, витлумачення, інтерпретація. Головне питання герменевтики можна сформулювати у двох варіантах: як можливе розуміння і як влаштоване те буття, сутність якого полягає в розумінні. Головна теза: існувати – бути зрозумілим [17, с. 171]. Актуалізація герменевтичної проблематики в пострадянський період пов'язувалася саме з прагненням розширити методологічний діапазон гуманітарної галузі [7, с. 24], вивести її за вузькі межі тлумачення людини в категоріях класової боротьби. Для розуміння всього тексту необхідне розуміння його частини, проте розуміння частини неможливе без розуміння цілого. Герменевтика виникає разом із виникненням так званих герменевтичних ситуацій,

пов'язаних із розумінням, тлумаченням. Формування мови, виникнення писемності стимулювало розвиток герменевтики, актуалізувало проблему розуміння. Тому потрібна «загальна» герменевтика, яка б виявила загальні принципи й закони розуміння, виходячи з відомого твердження В. Дільтея про те, що природу ми пояснюємо, а духовне життя – розуміємо [7, с. 25]. Не менш слушним є зауваження, що виклад наукових фактів має здійснюватися в контексті загального історичного процесу, історії розвитку певної галузі, бути багатоаспектним, з урахуванням як загальних, так і специфічних особливостей [21, с. 191]. Саме цей підхід і приваблює дослідників, оскільки він передбачає, що історія та методологія науки взаємопов'язані й принципово невід'ємні одна від одної. Треба зауважити, що історія науки в герменевтичному підході виступає як явище неоднорідне й поліморфне, що визначає безліч теоретичних тлумачень [20, 36]. Ще однією важливою умовою розуміння є подібність і відмінність автора тексту та читача. Якщо автор і читач абсолютно «рідні», то не потрібна жодна герменевтика, якщо ж вони відмінні – герменевтика неможлива. Середовищем розуміння є мова, мовне спілкування. Людина залежить від мови, за її допомогою вчиться говорити, мислити. Мова як загальне визначає людину як індивідуальне, проте й мова залежить від людини, вона створюється нею, модифікується та розвивається. Людина як індивідуальне визначає мову як загальне. Специфіка розуміння полягає в тому, що інтерпретатор вимушений реконструювати наміри автора, усвідомлювати багато того, що для самого автора залишалося неусвідомленим.

Наступна фундаментальна особливість буття людини у світі – історичність. Неможливо стати на позицію позаісторичного суб'єкта, тому що він завжди визначений місцем і часом, тобто тією ситуацією, у якій знаходиться. Завдяки історичності герменевтичні проблеми будуть мати зовсім інший вигляд. Наприклад, істина буде розумітися реальною, «історичною» людиною, тому становитиме не тільки характеристику пізнання, а характеристику буття людини. Людина не може існувати без пошуку істини, і доки вона здійснює пошук істини як розуміння, вона є людиною. Д. Міль зазначав, що не обов'язково поважати погляди інших, однак треба намагатися зрозуміти й толерантно поставитися до них; лише терпіти; не схвалювати, бути про них погані думки, якщо потрібно – висміювати чи зневажати, однак терпіти, адже без певності, без почуття антипатії, на його думку, не буває глибокого переконання; а без глибокого переконання не було б мети життя, і перед нами розверзлася б жахлива безодня, на краю якої Д. Міль сам колись стояв [2, с. 243].

Герменевтика, на відміну від реконструкції, не абсолютизує відносність за тією логікою, що нібито все, чого торкається людина, на що вона намагається опертися, є відносним. Насправді людині потрібна істина. Вона буде здобувати її, ніколи не погоджуючись із тим, що істини не існує. С. Квіт зазначає: «Відтак, на відміну від постмодернізму, герменевтика не заперечує людяність як єдину сутність людини. Людяність містить мінімум дві стабільні ознаки: здатність мислити й вірити» [7, с. 20–21]. Проте людська сутність і створене нею духовне середовище не є втіленням абсолютної досконалості, і небезпечним навіть є прагнення максимального втілення цих чеснот. Д. Міль застерігав, що в ім'я філантропії, демократії та рівності створено таке суспільство, де цілі штучно звузили й зменшили, а більшість людей перетворилися, як сказав А. Токвіль, на звичайнісіньких «працьовитих овець», де «колективна посередність» поступово душила оригінальність та індивідуальні таланти» [2, с. 242].

Відповідно, центральним поняттям у герменевтиці французького філософа П. Рікера є особистість, яка творить світ культури. Завдання філософії – розробити метод аналізу людської суб'єктивності [17, с. 174]. Для виконання цього завдання П. Рікер пропонує метод аналізу людської суб'єктивності, називаючи його регресивно-прогресивним. Він дозволяє зрозуміти явища людського буття в трьох часових вимірах: минулому, сучасному та майбутньому, адже сучасна людина пов'язана і з минулим, і з майбутнім. Завдання полягає в тому, щоб висвітлити «археологію» людини, її вкоріненість у минулому та зрозуміти «телеологію», мотиви та спрямування її руху до майбутнього. Цим обґрунтовується роль людини як суб'єкта культурно-історичної творчості, у якій здійснюється зв'язок часів і яка базується на активній діяльності індивіда. П. Рікер зробив суттєвий внесок у застосування герменевтичного підходу безпосередньо до вивчення поведінки людини як правової. У логіці запитання, притаманній герменевтиці, він з'ясував зміст того, що означає бути суб'єктом права. Роз'яснення він конкретизує такими питаннями: що означає мати права, що означає бути підсудним? Підсумок постає в ідентифікаційному запитанні: хто є суб'єктом права? Виділяючи чотири різновиди суб'єкта (суб'єкт мови, суб'єкт дії, суб'єкт розповіді, суб'єкт відповідальності), П. Рікер показав, що правова проблема виникає завдяки втручанням іншої особи у зв'язку зі збитком, завданім іншому. Тим самим розкривається інтерсуб'єктивна природа первинної «клітини» права як зв'язку двох рівноправних суб'єктів. Однак суб'єкт права – це не близький, ближній, із яким пов'язана тільки моральна проблема, а інший, відносини з яким опосередковані певним інститутом [19, с. 104].

І. Берлін, аналізуючи ідеї Д. Міля, зробив таке припущення: «Людське знання ніколи в цілому не було повним, і в ньому завжди могли критися помилки; не було єдиної, видимої всім істини; кожна людина, кожна нація, кожна цивілізація могла обрати власний шлях до своєї власної мети, яка не доконечно гармоніювала із цілями інших» [2, с. 244]. У свою чергу герменевтика пропонує багато конкретних підходів до вирішення наукових проблем аналізу та тлумачення таких суперечних істин. Тобто з «розуміння» може поставати багато різних «пояснень». Так само для М. Гайдегера і

Г. Гадамера пріоритетним є не заперечення методології, а забезпечення незалежного мислення, на яке не здійснюється жодних інших впливів, ніж правилами самої розмови [7, с. 25].

Подібної точки зору дотримуються й інші українські дослідники, зазначаючи, що сучасна правова герменевтика – це застосування у сфері права ідей В. Дільтея та передусім екзистенціально-феноменологічних концептів М. Гайдегера і Г. Гадамера. Її принципова відмінність від позитивістського підходу до тлумачення тексту полягає в тому, що останній намагається встановити, що хотів сказати в тексті законодавець, а герменевтика встановлює смисл тексту, незалежний від його автора [19, с. 104].

Г. Гадамер підкреслював: «Як говорили греки, між співбесідниками виникає щось таке, до чого вони причетні й на чому відбувається між ними обмін. Взаєморозуміння з приводу чого-небудь, що саме має бути досягнуте в процесі розмови, неминуче означатиме, що в розмові знайдено спільну мову» [2, с. 352]. Відповідно, здійснюючи герменевтичний аналіз тексту, ми його суб'єктивізуємо й конкретизуємо. Бути кимось означає, зокрема, домагатися чогось і з'ясовувати щось конкретне. Ми розуміємо не лише взагалі, а й конкретно. Неможливо за жодних обставин викреслити з герменевтики ті елементи, які притаманні людині з її прагненнями й потребами розуміння. Ідеться насамперед про людину, її досвід, традицію й культуру [7, с. 28]. На думку Е. Берка, засновника сучасної консервативної думки, політичні інституції утворюють величезну складну систему прав давності та звичаєвих обрядів; звичай виростають із минулого й пристосовуються до сьогодення, не припиняючи свого постійного тривання. Традиція конституції й широкого суспільства повинна бути предметом пошанування, спорідненого з релігійною шанобливістю, адже вона формує вмістище розуму й культури [16, с. 538]. Для консервативного світогляду характерною є повага до історичної традиції, запропонованого й накопиченого нею емпіричного матеріалу (інтелектуального, політичного, історичного), тому консерватизм та українська державницька політична думка міжвоєнного періоду скептично ставляться до соціальних проєктів перебування суспільства, ґрунтованих винятково на інтелектуальному пошуку, без поправки на практику.

Логіка такого світорозуміння та світоперетворення постає з фундаментального постулату консервативної філософії, прихильної до емпіричних основ аналізу політичного буття, згідно з яким людський розум не всесильний у своїх можливостях і ніколи не зможе повністю осягнути суспільство. Інтелект завжди обмежений у своїх уявленнях про смисл і цілі соціального прогресу, у визначенні масштабів творчо-перетворювальної діяльності політиків. У тому ж напрямі йшов інтелектуальний пошук української політико-правової думки після поразки визвольних змагань 1917–1921 рр., на чому наголошує український дослідник О. Баган: «Результатом цієї бурхливої всебічної діяльності молодого покоління стало критичне переосмислення політичного й ідейного досвіду українського соціалізму й ліберального націонал-демократизму, вихід на ідейні обрії традиціоналізму (консерватизму й націоналізму)» [1, с. 455].

Прикладом такого перетину консервативної та національної ідей, формування на їх ґрунті власне «правової» ідеї в українській політико-правовій думці є творчість В. Липинського та Д. Донцова, які перебували в гострому інтелектуальному й особистому протистоянні. Для неупередженого дослідника очевидно є їх значна взаємодоповнюваність. Складнощі об'єктивного погляду на ідеологію українського націоналізму зумовлені феноменом самого націоналізму. Можна погодитись із тими науковцями, які вважають, що неспівмірність націоналізму з іншими, «класичними», «ізмами» є достатньо вагомою, щоб поставити його в один ряд із консерватизмом, лібералізмом чи соціалізмом [9, с. 30]. Однак загалом достатньо обґрунтованим буде припущення про більшу схильність націоналізму до консервативної (традиціоналістської) ідеї, ніж до ліворадикальної. Тому слушним є твердження Р. Шпорлюка, що націоналізм був не тільки «теоретичним відображенням» процесу побудови національної держави, а й дієвою силою цього процесу [22, с. 46].

Аналізуючи українську політичну думку першої половини ХХ століття, варто постійно пам'ятати конкретний історичний контекст, у якому вона висловлювала свої ідеї, а найголовніше – ідеологічно-пропагандистський і репресивний тиск, із яким вона зіткнулась у післявоєнний період. Власне, до вагомості історичного контексту постійно повертає увагу герменевтичний підхід. Не можна думати, що переслідування не вбиває правди. Д. Міль зауважує: «Звичайнісінькою марною сентиментальністю є те, що правда, просто як правда, має бодай якусь природну силу, у якій відмовлено помилці, перемагати темницю та смерть на вогнищі. Переслідування з історичного погляду є надто ефективним» [2, с. 244]. Відповідно, опір, здійснюваний українською політичною думкою, різноманітним варіантам заперечення права українського народу на самостійне державотворення викликав терор, як фізичний, так і більш витончений, спрямований на знищення самої ідеї незалежності, через прищеплення переконання, що існуючий статус-кво – єдино правильна думка, а відступ від неї – найбільший злочин, чи в кращому випадку – хибна думка. Застосування герменевтичного підходу надає можливість більш уважно проаналізувати українську політичну думку, звільняючись від багатьох стереотипів.

Як відомо, у ХІХ столітті історія України традиційно вважалася лише частиною російської або польської історії. Завдяки зусиллям професора Київського університету М. Владимирського-Буданова цю традицію було зламано. Враховуючи нагальну необхідність під час вивчення історії права звертатися до першоджерел, учений впорядкував «Хрестоматію з історії руського права». У своїй фундаментальній праці «Огляд історії руського права» вчений розглядає як окрему самостійну правову систему так зване «західно-руське право», тобто право України періоду Великого князівства Литовського й Речі Посполитої. М. Владимирський-Буданов послідовно впроваджував думку, що не існує держави та права без конкретного народу, підкреслюючи, що відправним джерелом походження держави є національно-етнічна група з її особливостями. Право розглядав як окремий продукт діяльності нації, а не держави; його джерелом – народну свідомість і волю, а не державу, водно-

час підкреслюючи, що держава у формі закону формує лише те, що вже створено народною свідомістю. Учений також наголошував на тому, що закон обмеженіший, ніж право, і підкреслював, що право й закон збігаються лише тоді, коли закон стає виразником правосвідомості відповідного народу [13, с. 185–186].

У зв'язку із цим слушною є думка сучасних українських дослідників, що для герменевтичного напрямку характерний розгляд права як тексту, що нерозривно пов'язаний із суб'єктом, його свідомістю [19, 103]. Такий підхід був одним із наріжних для української політично-правової думки аналізованого періоду. Так, С. Дністрянський, ще один відомий український учений, дійшов висновку, що, по-перше, право існує не тільки в державі, по-друге, усі правові норми є водночас соціально-етичними [13, с. 186–187]. На важливості формування незалежної української держави для забезпечення оптимальних умов самореалізації людини наголошував М. Міхновський, один із творців державницького напрямку. Відродження держави, за М. Міхновським, має виступати засобом забезпечення прав і суверенітету української нації. Він обґрунтовує принцип національного суверенітету: кожна нація прагне до утворення незалежної держави; лише національна держава може дати своїм громадянам особисту й економічну свободу; розвиток особистості можливий лише в державі, для якої вона є метою [6, с. 199]. Підходи М. Міхновського співзвучні з герменевтичною інтерпретацією права. Так, П. Рікер у душі екзистенціальної традиції підкреслював, що функція права – дозволити будь-кому реалізувати свої здібності, а виправдання права полягає в тому, що завдяки йому реалізуються людські здібності [19, с. 105].

Набагато складнішим завданням є застосування такого підходу до мислителів, чия творчість обумовлюється ідеологічними формами подачі ідей. Так, політичні ідеї Д. Донцова сучасні дослідники характеризують таким чином: «Відповідно до власного крайньо елітистського бачення устрою суспільства Д. Донцов негативно ставився до демократичних режимів, протиставляючи їм лад «аристократії», за якого еліта об'єднана в орденську структуру, що володіє всією повнотою влади» [6, с. 200]. Такий підхід є коректним, хоча не повністю співвідноситься з думками мислителя. Д. Донцов підтримує ідею самостійної держави, здатної забезпечити свободи людини та правовий захист, та наголос робить на персональній активній участі в політичному житті. Д. Міля виразно й водночас неоліберально зауважує: «Допустимо, певний народ хотів би мати вільне врядування, проте внаслідок лінощів, легковажності, неспівмірності чи браку громадянського духу він ніяк не спромагається це врядування зберегти, то цей народ не битиметься за свій політичний устрій тоді, коли той зазнає прямого нападу. Йому може забракнути бажання чи спроможності виконувати обов'язки, що їх від нього вимагає певна форма врядування» [12, с. 135].

Д. Донцов наголошував, що для культурних націй Європи й Америки державний примус конечний в інтересі кожної групи й одиниці, що належить до державного зв'язку. Для вихованих у гуляйпільських степах махновців (як габілітованих, так і негабілітованих) це зовсім інакше. Народолубний махновець не бачить в атрибутах держави нічого, як тільки «власні марки

й гроші, власний двір, армію, власні в'язниці та власних жандармів»; для нього все це «такі приємності», за які він охоче подякує, аби лиш йому забезпечили «добрю поживу» [4, с. 281]. Таким чином, для української політичної думки традиціоналістського спрямування незаперечним було як право громадян на самостійну роль у системі владних повноважень, так і розуміння нетотожності приватних інтересів громадян і завдань суспільства. Держава в жодному разі не розглядалась як абсолют.

Очевидно, не може бути визнаним єдиноправильним один методологічний підхід під час аналізу таких складних явищ, як держава та свобода людини. Слушним є підхід, що сучасна філософія науки відмовляється від абсолютизації неопозитивістського й герменевтичного підходів до проблеми конструювання методології науки. Тільки синтез логічних та історичних методів аналізу розвитку наукового знання може дати позитивний результат [20, с. 38].

Варно звернути увагу на герменевтичні інтерпретації, які не можуть претендувати на вичерпний характер пояснення всіх складнощів державно-правового буття, проте все ж мають вагомий позитивний аспект – усвідомлення складного характеру взаємодії державних інститутів. П. Рікер зазначає: «Ідеалізм права знаходить свій вияв у конкретній історії лише через свавільність володаря. Ось вам і політична сфера, яка ділиться між ідеалом суверенності й реальністю влади, між суверенністю й сувереном, між конституцією та урядом чи навіть поліцією» [14, с. 279]. Немає можливості все прописати нормативним актом, завжди залишиться частка «свавилля», і завдання полягає у формуванні певних психологічних і моральних рис, покликаних «ушляхетнювати» осіб, наділених владою. Водночас усвідомлювалася вага інституційного стримування властивого людині свавилля, формування належних державних і правових механізмів. Тому не цілком можна визнати слушність такого твердження: «Отже, націократична модель державності, що виникла як реакція на бездержавний стан та утиски прав української нації спочатку російським самодержавством, а згодом польським шовінізмом та сталінським тоталітаризмом, за основу брала уявлення про націю як найвищу цінність людського розвитку. Із цього постає примат колективних національних прав над особистими» [6, с. 202]. Якщо більш детально розглянути модель державного устрою, обстоювану М. Сціборським, то в Україні передбачалося утвердження республіканської форми правління за принципом поділу влади, із сильною законодавчою й виконавчою владою, незалежною судовою владою.

М. Сціборський стверджує: «Найвищому Суду (обирається Національними зборами – І. В.) належатиме контроль за непорушністю виданих законодавчими й виконавчими органами ухвал, а також касаційний перегляд усіх інших судових справ. Відповідно зорганізовані краєві, повітові й міські суди забезпечуватимуть правозаконність у державі» [18, с. 117].

Законодавчі функції покладалися на виборний орган – Державну Раду. Голова Держави, користуючись правом законодавчої ініціативи, є одночасно Головою Державного Уряду (прем'єр-міністром) та уособлює виконавчу владу в країні. Передбачалося надання широкіх повноважень самоврядним територіям. М. Сці-

борський вказує: «Українська Держава за адміністративним розподілом <...> поділятиметься на краї, повіти й громади (міські, містечкові, сільські), що матимуть свої органи самоуправи та в межах встановлених законами компетенцій кермуватимуть місцевими публічними справами. <...> Вибори до органів самоуправи відбуватимуться на засадах прямого, загального, рівного й таємного голосування» [18, с. 115].

Також не повністю відображає сенс поглядів українського консерватизму на характер взаємовідносин держави та громадянина твердження, що консервативна концепція виступила з обґрунтуванням монархічної моделі державності, ідеал якої бачила в традиціях княжої Русі та козацької Гетьманщини. Ідеї засновника цього напрямку В. Липинського еволюціонували від захоплення демократичними доктринами до негативної оцінки наслідків соціалістичних експериментів Української Центральної Ради [6, с. 202]. Для політичних ідей В. Липинського найважливішим було протистояння недалекого глядному духу часу, коли через втрату відчуття політичної реальності в лівій українській політичній думці запанували позитивістські утопічні концепції держави. З усвідомленням обов'язком перед потребою гарантувати дієвість права як захисту від свавилля для окремих індивідів і суспільства загалом В. Липинський писав: «Будь-яка сила громадська, залежна від більшої здатності до організації продукції чи ідеології, має нахил до захоплення більшою або меншою мірою державної влади, оскільки тільки держава силою меча здатна зреалізувати або забезпечити ті чи інші громадські тенденції» [11, с. 380].

Життєво необхідною умовою не тільки для самоздійснення свободи особи, а й для простого тривання людського життя є держава. Піднесення до рівня держави – це не тільки певний інструментарій, це також свідчення зростання внутрішнього світу спільноти, її готовності до сприйняття позаособових ідеалів, вихід за межі чуттєво-дотикової реальності, буденності, обмеженого особистого досвіду.

М. Мірошніченко зазначає: «Здорова, органічна держава, на думку мислителя (В. Кучабського – І. В.), утворюється лише там, де є політична еліта, якій байдуже почуття власного фізичного самозбереження та егоїстичного матеріального інтересу» [13, с. 187]. Такий підхід не завжди ґрунтується на тому, що не всі, хто здійснює владу, відповідають покладеному на них обов'язку, та в дійсності є відображенням розуміння складності соціальних відносин, уніфікація яких є руйнівною для свободи людини. Українські мислителі не були самотніми у своїх передбаченнях небезпек декларування й тим паче втілення гасла «Кожна кухарка може керувати державою». П. Рікер також застерігав: «Які бар'єри та які запаси сил протиставляє людське становище теоретичній гіпотезі людини-маси, якою тоталітарна система підмінює людину, котра має певний ранг або належить до певного класу?» [15, с. 10].

Держава в українській політичній думці першої половини ХХ століття не сприймалася як цінність сама по собі, виразно декларувалися вимоги до її функціонування на засадах, що не дозволяють перетворити особу в гвинтик державного механізму. В. Кучабський зазначав: «Признання з боку державної влади населенню держави якогось самоврядування є завжди <...> при-

знанням того, що принципіально існує можливість конфлікту між державними та громадськими інтересами, що на випадок такого конфлікту не завжди мусять перемогти погляди й плани державного центру; навпаки, часом можуть перемогти також і суперечні тим поглядам і планам бажання громадянства» [10, с. 42].

Висновки. Застосування герменевтичного підходу до аналізу української політичної думки першої половини ХХ століття засвідчує евристичний потенціал такої методики. Обумовлено це зорієнтованістю герменевтичного розуміння тексту через його інтерпретацію з урахуванням особливостей історичної епохи їх створення, що дозволяє більш об'єктивно розкрити сенс ідей мислителів, які творили у відмінних від нас культурних і політичних обставинах.

Література

1. Баган О. Перший ідеолог ОУН / О. Баган // Український націоналізм: історія та ідея / за ред. О. Багана. – Дрогобич: Посвіт, 2009. Вип. 1. – С. 455–462.
2. Берлін І. Чотири есе про свободу / І. Берлін; пер. з англ. О. Коваленка. – К.: Основи, 1994. – 272 с.
3. Гадамер Г. Істина і метод: у 2 т. / Г. Гадамер; пер. із нім. О. Мокровольського, М. Кулиняка. – К.: Юніверс, 2000–. – Т. 1: Герменевтика. Основи філософської герменевтики. – 2000. – 457 с.; Гадамер Г. Істина і метод: у 2 т. / Г. Гадамер; пер. із нім. О. Мокровольського, М. Кулиняка. – К.: Юніверс, 2000–. – Т. 2: Герменевтика. Доповнення. Показки. – К., 2000. – Т. 2. – 478 с.
4. Донцов Д. Націоналізм / Д. Донцов // Донцов Д. Твори: у 5 т. / Д. Донцов. – Львів: Кальварія, 2001–. – Т. 1: Геополітичні та ідеологічні праці. – 2001. – С. 245–425.
5. Донцов Д. Підстави нашої політики / Д. Донцов // Донцов Д. Твори: у 5 т. / Д. Донцов. – Львів: Кальварія, 2001–. – Т. 1: Геополітичні та ідеологічні праці. – 2001. – С. 91–242.
6. Історія вчень про державу і право: [підручник] / за заг. ред. Г. Демиденко, О. Петришина; Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. – Х.: Право, 2009. – 256 с.
7. Квіт С. Герменевтика: [навчальний посібник] / С. Квіт. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – 42 с.
8. Крупчан О. Методологічні підходи до проблеми взаємозв'язку приватного та публічного права / О. Крупчан // Методологія приватного права: збірн. наук. праць за матер. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 30 травня 2003 р.) / редкол.: О. Крупчан та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – С. 10–19.
9. Кузик П. Націоналізм і шовінізм у міжнародних відносинах: [монографія] / П. Кузик. – 2-ге вид. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 220 с.
10. Кучабський В. Большевизм і сучасне завдання українського Заходу. Національно-політичні замітки / В. Кучабський. – Львів: Б. в., 1925. – 125 с.
11. Липинський В. Листи до братів-хліборобів. Про ідею й організацію українського монархізму. Писані 1919–1926 рр. / В. Липинський. – Відень: Б. в., 1926. – 580 с.
12. Міл Д. Про свободу: [есе] / Дж. Міл. – пер. з англ. – К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001. – 463 с.
13. Мірошніченко М. Історія вчень про державу і право: [навчальний посібник] / М. Мірошніченко, В. Мірошніченко. – К.: Атіка, 2004. – 224 с.
14. Пікер П. Історія та істина / П. Пікер; пер. з фр. В. Шовкун. – К.: Видавничий дім «К.М.-Академія»; Університетське видавництво «Пульсар», 2007. – 396 с.
15. Пікер П. Навколо політики / П. Пікер. – К.: Дух і літера, 1995. – 332 с.
16. Себайн Дж. Історія політичної думки / Дж. Себайн, Т. Торсон. – пер. з англ. – К.: Основи, 1997. – 838 с.
17. Скотний В. Філософія: історичний і систематичний курс / В. Скотний. – К.: Знання України, 2005. – 576 с.
18. Сціборський М. Націократія / М. Сціборський. – Париж: Б. в., 1935. – 121 с.
19. Філософія права: [підручник] / [О. Данильян, О. Дзьобан, О. Максимов та ін.]; за ред. О. Данильяна. – Х.: Право, 2009. – 208 с.
20. Фірсова Л. Філософія науки: [навчальний посібник] / [Л. Фролова, І. Черних, Я. Білик, О. Білик]; за ред. Л. Фролової. – Х.: Нове слово, 2003. – 336 с.
21. Чернілевський Д. Методологія наукової діяльності: [навчальний посібник] / [Д. Чернілевський, М. Томчук, О. Дубасенюк та ін.]; за ред. Д. Чернілевського. – 3-є вид., пер. – Вінниця: Нілан. – ЛТД, 2012. – 364 с.
22. Шпорлюк Р. Комунізм і націоналізм / Р. Шпорлюк; пер. з англ. Г. Касьянов. – К.: Основи, 1998. – 480 с.

Анотація

Вдовичин І. Я. Перспективи застосування герменевтичного підходу для дослідження української політичної думки першої половини ХХ століття. – Стаття.

Проаналізовано концептуальні підходи герменевтичного методу для дослідження української політичної думки першої половини ХХ століття. Визначено роль впливу, відповідно до герменевтичного підходу, взаємозв'язку духовно-культурної традиції, інституційних і процесуальних інструментів на формування політичної системи. Розкрито значення історичної складової людського буття для формування незалежної держави.

Ключові слова: герменевтика, українська політична думка, держава, свобода, особа.

Аннотация

Вдовичин И. Я. Перспективы применения герменевтического подхода для исследования украинской политической мысли первой половины XX века. – Статья.

Проанализированы концептуальные подходы герменевтического метода для исследования украинской политической мысли первой половины XX века. Определена роль влияния, согласно герменевтического подхода, взаимосвязи духовно-культурной традиции, институциональных и процессуальных инструментов для формирования политической системы. Раскрыто значение исторической составляющей человеческого бытия для формирования независимого государства.

Ключевые слова: герменевтика, украинская политическая мысль, государство, свобода, человек.

Summary

Vdovychyn I. Ya. Prospects of hermeneutical approach implementation in the research of Ukrainian political thought in the first half of the 20th century. – Article.

Analyzed the conceptual approaches hermeneutical method for the study of Ukrainian political thought of the first half of the twentieth century. The role of influence, according to the hermeneutic approach, relationship spiritual and cultural traditions, institutional and procedural tools in the formation of the political system. Reveals important historical component of the human being to form an independent state.

Key words: hermeneutics, Ukrainian political thought, government, freedom, person.